

stantialis est, nimurum, tanquam additum requisitum in termino, ad quem anima transcendentalem respectum habet, illa enim habitudo ad tale corpus sic dispositum et organisatum, est intrinseca et connaturalis animæ: neque potest a nobis animæ natura aliter explicari. Dixi autem illas dispositiones poni, *aliquo modo*, in definitione animæ, quia non ponuntur ut potentiae receptivæ animæ, nec ut medium, quo anima substantiali corpori uniat: nam sola materia est potentia receptiva animæ, et anima per se ipsam materiæ conjungitur: sed requiruntur, ut dispositiones et conditions quedam determinantes materiam de se indifferentem ad tale genus formæ; et fortasse etiam, ut instrumenta efficientia unionem animæ cum materia. Et ita non obstat, quod accidentia sint posteriora ipsa anima: sunt enim posteriora in ordine finis, quia sunt propter animam, et ut illi deserviant: et ordine perfectionis, quia sunt minus perfecta: et in genere causæ materialis, seu dispositionis. Et hoc satis est ut anima per corpus sic organicum, tanquam per additum aliquomodo prius definiatur. Atque hæc exposito et rem ipsam sufficienter, et satis convenienter declarat, et facile potest ad Aristotelem accommodari.

33. *Dictam particulam de vita quoque accidentalí quidam accipiunt.* — Alio tamen modo potest illa particula *vita*, de accidentalí, seu de operatione intelligi: et sic necesse est, ut particula, *potentia vitam habentis*, non solum de potentia passiva, sed etiam de potentia activa intelligatur, quia potentia ad operationes vitales non passiva tantum, sed etiam activa esse debet. Imo ratio vita accidentalis, seu vitalis operationis primario in habitudine ad principium intrinsecum activum consistit, et ideo corpus organicum ratione activæ potestatis dicitur habere vitam accidentalem in potentia; quamvis non excludatur potentia passiva, quia illa potestas vitaliter operandi est potestas agendi in seipsum: nam potestas agendi in aliis inanimatis operibus communis est. Dices: etiam corpus organicum priori modo sumptum pro subiecto proximo ad animam recipiendam apto, dici posse habere vitam accidentalem in potentia: nam simul est in potentia ad recipiendas animæ facultates et earum operationes. At hæc potentia valde remota est: particula autem illa de proxima potentia intelligi debet, ut diximus, et ideo supposita illa explicatione ultimæ particulae, quod in illa, vita pro operatione sumatur, necesse est, ut corpus

organicum, non solum dispositiones quasi passivas singularum partium dissimilarum, sed etiam facultates vitales includat. Nam per has proxime, et per se dicitur habere potentia vitam accidentalem. Unde fit ut etiam includat organisationem substantialem et animam, ut corpus illud actu informantem, quia corpus organicum non habet facultates vitales proprias in organis suis, nisi mediante anima informante ipsas, nam ab ea resultant. Neque illæ facultates ordine naturæ antecedunt animæ informationem, quia non præparant materiam ad illam, ut per se clarum est: ergo non possunt organa esse his activis facultatibus instructa, nisi prius natura sint anima informata: ergo si corpus organicum habet potentia vitam, et operationem, necesse est, ut tale corpus sit jam vivificatum substantialiter per animam formaliter, et quod ab ea per naturalem resultantiam potentiam proximam ad illam vitam efficiendam acceperit. Et sic particula ultima non addit aliquid præcedenti, sed vim et potestatem illius organisationis declarat.

34. *Prædictam expositionem non esse ab Aristotele alienam ostenditur.* — Atque hæc etiam expositi veram doctrinam continet, et non est a mente Aristotelis aliena. Nam distinguens in illo capite primo actum secundum a primo, illum contemplationi comparat, hunc scientiæ; et ita videtur voluisse definire animam per ordinem ad actum secundum, qualis est accidentalis vita. Deinde cum dixisset, quædam corpora habere vitam, alia carere illa, subjungit: *Vitam autem dicimus, nutritionem, accretionem, etc.*, et postea concludit, *Animam esse substantiam, perinde ac formam corporis potentia vitam habentis*. Præterea cum bis, vel ter ibi illam definitionem repeatat, prius tantum dicit animam esse actum corporis naturalis potentia vitam habentis, et postea dicit, esse actum primum corporis naturalis, cuius partes sunt instrumenta: nunquam vero illas duas particulas in una definitione conjungit, significans profecto, esse æquipollentes, et alteram per alteram esse explicandam. Idemque indicat in textu 8, cum in fine concludit, *Animam esse rationem (id est, formam), corporis naturalis, talis, quod in se motus, status-ve principium insitum habeat*. Ac denique cum postea in textu 10, dicit, *Non esse potentia vivens, quod vacat anima, sed ipsam habet*: non materialiter, seu concomitante, sed formaliter videtur intelligere, ut dicatur, *potentia vivens*, non tantum, quando habet animam, sed per ipsam animam, nam per corpus potentia vi-

vens, illud intelligit, quod potens est vitaliter operari, ut ex antecedentibus et ex exemplis, quæ adducit, colligi videtur.

35. *Eamdem tradit D. Thomas.* — Deinde hanc expositionem docuit D. Thomas, 1 part., quest. 76, art. 4, ad 1, ubi tractando hæc Aristotelis verba, inquit: *In eo cujus anima dicitur actus, etiam anima includitur, eo modo loquendi, quo calor dicitur esse actus calidi, et lumen actus lucidi, non quod seorsim sit lucidum sine luce, sed quia est lucidum per lucem, et similiter anima dicitur esse actus corporis, quia per animam, et est corpus, et est organicum, et est potentia vitam habens*. Hæc divus Thomas, et adjungit sic animam dici actum primum respectu secundi, qui est operatio, et eodem modo intelligit hujusmodi corpus potentia vivens non excludere animam, imo illam formaliter includere. Nec inter has duas explicationes est in re magnum discrimen, quia ordo formæ ad materiam sibi proportionatam, et ad compositum, seu effectum formalem suum, in re idem est, licet ratione possint distingui, ut ex physica doctrina constat. Quia ex parte formæ eadem est aptitudo et quasi commensuratio ad utrumque, licet nos per diversos conceptus possimus illa apprehendere, distinguere et explicare.

36. *Objectiones contra posteriore expositionem traditam n. 33.* — Unde vulgares objectiones supra dictar expositionis facile expediri possunt, nimurum, quod hoc modo anima definiretur per aliquid posterius, utique per effectum suum, vel formalem immediatum, qui est informare corpus, vel quasi secundarium mixtum cum effectivo, media naturali emanatione, nimurum, quatenus ab anima, ut informante resultant facultates, per quas corpus proxime constitutur potentia vitam habens, et consequenter etiam per effectum proprium in genere causæ efficientis: nam talis est vita accidentalis, seu operatio. Imo inde sequi videatur definiri per seipsum, quia corpus sic organicum includit formaliter animam: ergo ponitur definitum in definitione. Et sicut implice, seu confuse ponitur, ita posset poni explicite ponendo physicam definitionem corporis sic organici potentia vitam habentis loco definiti.

37. *Expediuntur.* — Verumtamen ob hæc omnia non est reprehensibilis definitio in illo sensu: quin potius ille modus definiendi est usitatissimus, sic enim definiuntur potentiae per actus, et formæ per suos effectus formales. Sicut in prædicamentis definitivit Aristoteles,

Qualitatem esse qua dicimur esse quales. Et in lib. 2, de Anima, cap. 7, text. 69 et 73: *Lumen esse actum perspicui qua perspicuum est.* Et ratio est, quia licet effectus formæ, ut effectus, sit quid natura posterius, tamen quia forma est propter informationem, tanquam propter finem suum proximum: ideo sub ea ratione est prius, et per illum ratio, et quidditas formæ recte explicatur. Et eadem ratione potest definiri per operationem, tanquam propter finem quo: quamvis sub alia ratione ipsa anima, vel ipsum vivens sit finis cui, suarum operationum, cum sit absolute perfectior illis, et ad illam perficiendam ordinentur. Unde nullum etiam est inconveniens, quod sicut forma includitur in suo effectu formalis adæquato, scilicet in toto composito, ita ratione illius in ejus definitione ponatur, quia solum ponitur, ut additum quoddam ad formæ naturam explicandam necessarium. Et ad hunc finem poni debet ipsum compositum, ut tale est, et non ut resolvi potest in suas partes, et ideo nunquam potest ipsam formam, quæ definitur formaliter, ac per se in sua definitione poni.

38. *Ultima objectio attingens dubium, an de ratione animæ sit esse semper in aliquo actu necne.* — Major difficultas est circa prædictam expositionem, quia juxta illam videntur confundi, et in eamdem coincidere duæ definitiones animæ, quas Aristoteles tradidit cap. 1 et 2, lib. 2, de Anima. Sed hanc difficultatem expediemus melius in capite sequenti, ub propter hanc causam, et ut philosophi satisfaciamus, alteram definitionem tractabimus. Nunc alia vulgaris objectio attingenda est. Nam si anima per vitam, id est, per operationem definitur, non per potentiam, sed per actionem definiri deberet, id est, non esset dicendum, animam esse actum corporis potentia vitam habentis, id est, actu vitaliter operantis, quia de ratione viventis est, ut nunquam ab omni operatione cesseret, sed aliquam semper exercet: sive unam aliquam determinatam, ut nutritionem in vegetabilibus, cordis motionem in animalibus: sive indefinite aliquam, ut hanc, vel illam cogitationem in phantasia, vel in intellectu. Circa quam objectionem solet hoc loco tractari, an sit de ratione animæ semper esse in actu secundo, vel potius sit de ratione animæ esse actum primum separabilem a secundo. Hoc enim posterius Cajetanus asserit super Aristotelem, l. 2, de Anima, cap. 1, et illam censem esse mentem Aristotelis, cum dicit animam esse actum primum. Aliunde vero contrarium videtur probari ex modo ope

randi animæ intrinseco, et ex se, ac in seipsa, vel in proprio corpore. Inde enim fit ut semper habeat requisita ad agendum, ac subinde, ut semper agat, excepta sola anima rationali, quæ libere operatur, quam perfectionem magis habet ex eo, quod substantia spiritualis est, quam ex eo, quod anima est.

39. *Resolutio neutrū esse de ratione animæ sicut nec formarum non viventium.* — Verumtamen censeo de ratione animæ non esse, ut semper sit in actu secundo, neque quod ab illo cesseret, sed solum ut sit actus primus ejus, qui vitæ opera exercere valeat: quod semper habet, sive actu operetur, sive non. Et ideo merito Aristoteles illud tantum in definitione posuit; usus est autem exemplo somni, vel habitus, ad explicandum quomodo anima sit actus primus, quia in illis exemplis differentia actus primi a secundo clarius innotescit: non quia docere voluerit, esse specialem animæ proprietatem posse ab operatione cessare. Nam eisdem exemplis possumus nos uti ad declarandum formam ignis esse actum primum: quamvis non sit specialis ejus proprietas posse ab actione cessare: sed tunc solum, quando deest illi materia in quam agat, vel aliquid actionem impediens occurrit, quia non omnia prærequisita ad agendum occurunt. Qui modus cessandi ab operatione communis est omnibus agentibus naturalibus, ac subinde etiam animæ, excepta sola libertate voluntatis.

40. *In eo tamen qualibet anima non nihil excedit formas non viventium.* — *De rationali.* — *De sensitiva.* — Nihilominus tamen addere possumus, animam ex modo operandi connaturali, aliquid peculiare habere, quod excellentiam ejus supra inferiores formas naturales non parum ostendit. Qui modus tanto perfectior in anima invenitur, quanto ipsa gradum perfectiorem animæ participat. Unde anima rationalis habet potestatem operandi, et cessandi ab operatione ex perfecta libertate: anima vero sensitiva, licet naturali necessitate operetur, positis omnibus requisitis ad agendum, et aliquam operationem naturalem habeat, a qua non potest per se cessare: quia non pendet ab appetitu, vel phantasia, ut est motus cordis: nihilominus in his motibus, qui ex phantasia, et appetitu pendent ab intrinseco cessat ab operatione, et quiescit, vel ab uno motu ad alium ab intrinseco transit. Ut in motu, et quiete animalium: et in situ corporis, stando, vel jacendo hoc, vel illo modo: et in progressivo motu, hac, vel illa via incedendo, et in aliis similibus mutationibus ma-

nifestum est. Quamvis enim bruta omnibus his modis semper ex necessitate naturæ moveantur, nihilominus hoc habent singulare ultra vegetabilia, et reliqua illis inferiora, quod illa necessitas incipit a cognitione phantasiæ per naturalem apprehensionem, seu instinctum in ea resultantem hoc, vel illo objecto illi occurrente; executio vero tam operationis, quam cessationis ab illa fit ab intrinseco, proprio intercedente appetitu.

41. *De vegetativa.* — Vegetabilia vero, quæ hanc perfectionem in modo operandi non assequuntur, habent ab intrinseco quemdam artificiosum operandi modum connaturalem, ratione cuius, licet nunquam ab intrinseco cesserent omnino ab operando: habent nihilominus quamdam varietatem, et vicissitudinem in operationibus suis, in qua videntur ex se nunc hanc, nunc vero illam exercere operationem, et ab alia cessare. Nunc enim attrahunt alimentum, postea distribuunt, deinde concoquunt, et prius radices emitunt, postea crescunt, deinde folia, postea fructus producunt: et sic de cæteris, quæ unusquisque in eis considerare potest. Quamvis enim tota illa varietas cum naturali necessitate fiat, supposita applicatione materiæ cum his, vel illis circumstantiis ad agendum requisitis, vel concurrentibus: nihilominus in ipsa anima cum suis facultatibus naturalibus est aliquod intrinsecum fundamentum illius varietatis, quatenus una facultas in tali occasione fortius, quam alia operatur: et ita facit ut anima ab alia operatione distet, vel quippiam simile ab intrinseco intercedit: quod satis est ad ostendendum altioremodum operandi in hujusmodi formis, ut magis in capite quarto declarabimus.

CAPUT III.

UTRUM ANIMA PRINCIPUM PRIMUM SIT NUTRIENDI, SENTIENDI ET INTELLIGENDI, ATQUE HOC MODO ET RECTE DEFINIATUR, ET PRIOR DEFINITIO DEMONSTRRETUR.

1. *Altera definitio animæ breviter opponitur.* — *Tria puncta tractanda.* — Non contentus Aristoteles priore animæ descriptione, quam in lib. 2, de Anima, cap. 4, tradiderat, ut illam magis declaret, et ostendat, aliam in cap. 2 subjungit, quam fere proponens in textu 48, ait: *Animam esse principium horum, quæ dicta sunt, et his definitam esse, vegetantem, sentientem, intelligentem, moventem.* Postea vero

text. 24, sic ait: *Anima est quo vivimus, et quo sentimus, ac intelligimus primo.* Verumtamen hæc posterior non est, nisi repetitio præcedentis, ut ex ea probet, quod antea dixerat, animam esse formam substantialem. Unde cum in posterioribus verbis dicit animam esse, quo vivimus, subintelligit, *principium*, et quod dicit, *vivimus* de vita vegetativa id intelligit. Nam, quia prius dixerat, vim vegetandi a cæteris separari posse: cæteras vero ab illa non sejungi, et inde concluserat, *vivere ob hoc principium viventibus competere*, ideo, quod prius principium vegetandi appellaverat, postea principium, quo vivimus vocat. Particula vero *primum*, quam in fine addit in posterioribus verbis, conjungenda videtur cum *principio*, quod loco generis in prioribus verbis positum fuerat. Et ita definitio adæquata erit, *Anima est principium primum, quo vegetamur, sentimus et intelligimus.* De qua breviter tria explicanda sunt. Primum, an in se bene, et congruenter data sit: secundum, quo modo a præcedente differat: tertium, quid vel quantum ad probationem prioris conferat.

1. Punctum an bene se habeat posterior animæ definitio.

2. *Primum argumentum pro parte negante.* — *Secundum.* — Circa primum nonnulla possunt contra illam definitionem objici, non tamen magni momenti. Unum est, quia illa definitio etiam intelligentiæ moventi cœlum potest adaptari, vel multo magis Deo: nam est primum principium quo cœlum movetur. Unde eadem ratione conveniret intelligentiæ, si absque formalis informatione esset principium principali intelligendi in nobis: ut Averroes, et philosophi multi finixerunt. Secundum, quia illa definitio soli animæ rationali convenire videtur, quia nulla alia est principium vivendi et sentiendi, ac intelligendi conjunctim, seu copulative, prout Aristoteles illa enumerat. Vel si dicatur ea divisive, seu disjunctive esse accipienda, erit illa potius divisio, quam definitio animæ, et genus definietur per differentias dividentes illud: quod absurdum est. Ac denique si per divisionem et enumerationem specierum illa definitio datur, superflue quatuor membra numerantur, cum animarum species tres tantum sint. Nam principium vitalis motus localis non est aliud a principio sentiendi, nec ab illo separatur, quia localis motus non est actio vitæ, nisi quatenus per sensum et appetitum fit.

5. *Ad primum ibidem.* — Secundam difficultatem Aristoteles ipse solvit: nam dicit, vivere primo competere viventibus ob principium se nutriendi, et aliqua esse corpora, quæ ob tantum officium vegetandi participant, quæ viventia sunt, et animam habent. Et idem cum pro-